

MIKROSZÁMÍTÓGÉPES FOLYÓIRAT-KATALÓGUS ISDS REKORDOKBÓL:

Az időszaki kiadványok feldolgozásának új távlatai a fejlődő országokban — elérhetővé vált alkalmas gépek, programok és adatok felhasználásával*

Jacsó Péter

Számítástechnika-alkalmazási Vállalat

Bevezetés

Az IFLA, az UNESCO, az ISO és számos más nemzetközi szervezet, valamint több nemzeti könyvtár, különösen a Kongresszusi Könyvtár (USA) hosszú ideje dolgozik a számítógépes katalógustételek, az ún. katalógusrekordok létrehozásának, terjesztésének és cseréjének előbbre mozdításán. A gondolat megvalósítása kezdettől fogva rengeteg munkát követelt, mert több szempontból is szükségessé tette egyes szabványok és ajánlások nemzetközi elfogadását. Úgy tűnik, hogy a csereformátumot, a tartalmi jelölőket és a bibliográfiai leírást illetően napjainkra létrejött bizonyos egyetértés a könyvtári közösségen belül.

Sok könyvtár és nemzetközi szervezet használja például az ISO 2709 — közismertebben a MARC — formátumot, alkalmazza az UNIMARC által javasolt tartalmi jelölőket, és betartja az ISBD-szabványcsalád rendelkezéseit. Kétségtelenül sokan vannak, akik csak az ISO-csereformátumot használják, és az UNISIST Reference Manualben [1] előírt tartalmi jelölőket részesítik előnyben. Kétségtelenül sokan vannak olyanok is, akik teljesen figyelmen kívül hagynak mindenféle nemzetközi szabványt, ragaszkodnak saját formátumukhoz és adattartalmukhoz. A szabványosításnak sok teendője van még mind az

említett területeken, mind más vonatkozásban, pl. az állományközléssel, a besorolási szabályokkal stb. kapcsolatban.

Mindemellett már ma is sok olyan számítógépes bibliográfiai adatforrás van, amelyeket a jelenleginél sokkal több felhasználó aknázhatna ki. Eddig a géppel olvasható bibliográfiai rekordok terjesztése a legfejlettebb országok nagy könyvtáraitra korlátozódott. Persze néhány kevésbé fejlett ország nemzeti könyvtárában is használnak LCMARC, UKMARC, ISDS, CONSER, AGRIS vagy INIS rekordokat a számítógépes katalógusok és bibliográfiai adatbázisok létrehozásához, de ezek a kivételek. A legutóbbi időkig a gépesítés költségei olyan magasak voltak, hogy csak a legnagyobb könyvtárak engedhették meg maguknak. Egy nagy- vagy miniszámítógép üzembe állítása még ma is néhány százezer dollárba kerül, légkondicionált számítóközpontot kell építeni, gondoskodni kell mérnökök, rendszerszervezők, alkalmazói és rendszerprogramozók, operátorok kiképzéséről. A STAIRS vagy DOBIS rendszerekhez hasonló, jó információkereső szoftverek éves használati díja 14–15 ezer dollárra rúg. Aki online hozzáférést akar, ugyanennyit fizet évente egy kommunikációs programért, amilyen például a CICS, s akkor még nem is szóltunk a terminálok és modemek áráról, meg a megbízható távközlési hálózatok egyéb követelményeiről. Borsos árat fizetnek még azok a könyvtárak is, amelyek valamelyik számítógépes cég szolgáltatásait veszik igénybe, és a legtöbbször kötegelt (batch) termékeket kapnak: katalóguscédulákat, illetve nyomtatott katalógusokat, amelyek nem ideálisak sem a felhasználás, sem a karbantartás szempontjából.

* Az IFLA 52. általános konferenciáján (Tokió, 1986. aug. 24–25.) — amelynek fő témája *A könyvtárügy távlatai a 21. sz. felé haladva* volt — elhangzott *Scenario for microcomputer-based serials cataloging from ISDS records: New horizons for serial librarianship in the developing countries by the availability of adequate hardware, software and dataware* c. előadás alapján. Az eredeti változat előreláthatólag a *Serials Review*-ban fog megjelenni.

No de nemcsak a bibliográfiai adatcserét előmozdító szabványosítás és a nagy bibliográfiai adatbázisok létrehozása terén történt haladás. A számítástechnika lélegzetelállító tempóban fejlődik. Pillanatnyilag a mikroszámítógépek nyújtják azt a feldolgozó- és tárolókapacitást, amelyre a 30 ezernél kevesebb címmel rendelkező sok-sok könyvtárnak éppen szüksége van. És mindezt kevesebb mint 5 ezer dollárért. És a megszokott, közönséges munkakörnyezetben. És számítógépes emberek légiója nélkül.

Ami a mikroszámítógépes információkezelő szoftvert illeti, nagyon jó hírünk van: az UNESCO kifejlesztett egy nagyon hatékony bibliográfiai információkezelő szoftvert, a CDS/ISIS mini-mikró változatát, amelyet MICRO-ISIS néven fogunk emlegetni, és ezt a rendszert a nem profitorientált intézmények térítésmentesen használhatják. Másrészt megfizethető áron vagy ingyen is hozzá lehet jutni könyvek és időszaki kiadványok géppel olvasható katalógusrekordjaihoz, valamint referáló/indexelő adatbázisok bibliográfiai rekordjaihoz.

Mindezek a tényezők indokolják, hogy figyelmünket egy új lehetőségre összpontosítsuk: a géppel olvasható bibliográfiai adatokat mikroszámítógépes feldolgozásra terjeszteni lehet olyan könyvtárak számára is, amelyek eddig – az anyagi és infrastrukturális kihatások miatt – csak nézőként voltak jelen a könyvtár-automatizálásban.

E tanulmány első része egy mikrogépes online katalógus megvalósításának tervezete. Időszaki kiadványok latin betűs katalógusáról lesz szó, de az ajánlott forgatókönyvet, tervezetet ugyanígy lehet alkalmazni akkor is, ha különböző forrásokból könyvkatalógusokat és/vagy más bibliográfiai adatbázisokat kívánunk létrehozni. Ezután röviden leírjuk, milyen gépi háttérre, milyen programokra, milyen adatokra és milyen szakismeretekre van szükség a kivitelezéshez.

A tanulmány ajánlásokkal zárul, olyan kutatási-fejlesztési projektekre tesz javaslatot, amely előbbre vinné az időszaki kiadványok gépi rekordjainak terjesztését és cseréjét, a mikroszámítógépes katalógusok ügyét.

A tervezet

A tervezet forgatókönyvszerűen sorra veszi a visszamenőleges és kurrens adatok gépi hordozóra vitelének, az ún. retrospektív és prospektív konverzióknak a munkaszakaszait, valamint a folyóirat-katalógus létrehozását, karbantartását és használatát

- ◆ egyrészt az ISDS adatbázisból származó, másrészt helyileg előállított rekordok alapján,

- ◆ IBM PC/XT vagy ezzel teljesen kompatibilis mikroszámítógépeken,
- ◆ folyóirat-adatbázisokra szabott MICRO-ISIS szoftverrel, amely néhány fejlesztés alatt álló speciális segédprogramot is tartalmaz.

A javasolt rendszert azok a könyvtárak alkalmazhatják, amelyek max. 30 ezer időszaki kiadvány katalógusát szeretnék létrehozni, karbantartani és keresni. A potenciális könyvtárak kiválasztására ez látszik a legjobb ismérvenek, mivel bárhol bármilyen könyvtárra vonatkoztatható.

A tervezet nem jóslás kristálygömbből, és nem is tudományos-fantasztikus irodalom. Könnyen hozzáférhető, széles körben használt termékeken és szolgáltatásokon alapul. Hivatkozunk azonban a legmodernebb tárolási eljárások kihatásaira is, így lesz szó a kompakt lemezekről (CD ROM), amelyekkel jelenleg sok adatbázis-szolgáltató kísérletezik.

A mikroszámítógépes katalógusok lényegéből következik, hogy az adatok bevitele, aktualizálása és keresése online történhet, ezáltal a katalógusok karbantartási és használati lehetőségei messze felülműlják a nyomtatott megfelelőikét. A tervezet megvalósítására kísérletek folynak a SZÁMALK könyvtárában.

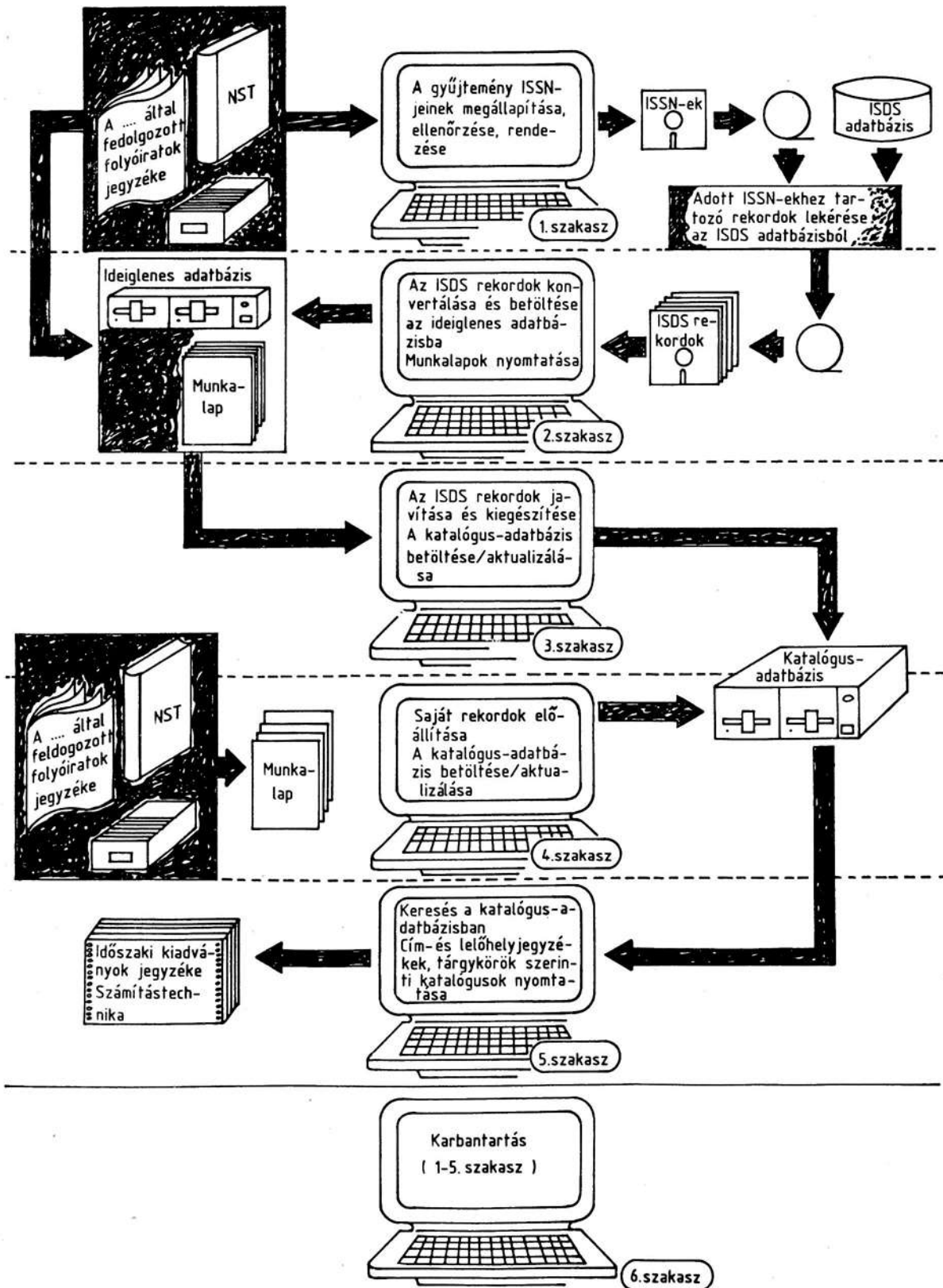
A tervezet hat részből áll, rajzos szemléltetését az *1. ábra* tartalmazza. Van még néhány egyéb teendő is, amelyekre idő és hely hiányában itt nem térünk ki, közéjük tartozik például az adatbázisok archiválása (másolatok, ún. támpéldányok készítése), segédfájlok előállítás stb.

A továbbiakban a tervezet hat részének leírása következik.

Az ISSN-ek rögzítése hajlékony mágneslemeze

Minden gépesítési munkához szükség van manuális adatgyűjtésre, és ez a rendszer sem kivétel. Az időszaki kiadványok ISSN-jeit össze kell gyűjteni, mert így lehet egyértelműen azonosítani azokat a kiadványokat, amelyeknek a bibliográfiai leírásait kérni fogjuk az ISDS nemzet(köz)i központjától.

A hagyományos katalógusok, a kardexnyilvántartások, a referáló/indexelő szolgáltatások által figyelt folyóiratok publikált jegyzékei mind használhatók az ISSN-ek összegyűjtéséhez. Ezután az ISSN-eket a mikroszámítógép billentyűzetéről hajlékony mágneslemeze rögzítjük. Program végzi az ISSN-ek sorba rendezését és ellenőrzését, a duplikátumok kiszűrését. Az ellenőrzés az ISSN ellenőrző jegyek felhasználásával történik. Az érvénytelen, ill. duplum ISSN-ek jelzést kapnak, hogy javítani lehetesen őket. Ajánlatos az ISSN-nel együtt címet is rögzíteni (nem szükségképpen a kulscímet), mert előfordulhat, hogy egy-egy ISSN-hez nem kapunk re-

1. ábra A tervezet

kordot az ISDS adatbázisból a nemzet(köz)i központtól, és jó tudni a cím szerint, mely időszaki kiadványokhoz nem volt találatunk. Különböző gyűjtemények kapcsán szerzett tapasztalataink átlagosan 70% találati arányt mutatnak, azaz 100 ISSN közül 70-hez tartozik leírás az ISDS adatbázisban. A csak az ISSN-eket tartalmazó lemezt el kell küldeni a nemzet(köz)i központba, ahol hagyományos félhüvelykes szalagra konvertálják, majd a szalag alapján történik a keresés az ISDS adatbázisban. (Bár a nemzet(köz)i központnak nincs megfelelő berendezése a lemez – szalag – lemez konverzióhoz, sok számítástechnikai szolgáltató intézmény készségesen és fillérékért megcsinálja olyan konverteren, amely egyébként 4000 dollárba kerül.)

Az ISDS adatbázisból a megadott ISSN-ek alapján megtörténik a leírásokat tartalmazó rekordok kikeresése és lemezre való átmásolása. (Egy tipikus 360 ezer karakter kapacitású lemezre mintegy 1000 ISDS rekord fér el.)

Ideiglenes adatbázis építése, munkalapok nyomtatása

Amikor a könyvtár megkapja a lemezeket, ellenőrizni kell a rekordok konzisztenciáját, majd egy külön programmal módosítani kell a formátumokat, hogy a MICRO-ISIS az ISO 2709 formátumú rekordokat – némileg korlátozott beépített programjával – saját belső formátumára konvertálhassa. Az előzetes formátummódosításra azért van szükség, mert a MICRO-ISIS nem tud például egy mezőn belül többféle ismétlődő almezőt kezelni. Az ellenőrzés, előfeldolgozás és konverzió után a leíró rekordokból automatikusan ideiglenes adatbázis készül, és ez már ebben az állapotában is sok hasznos célt szolgálhat.

Címjegyzékeket állíthatnak elő a megjelenés országa, a nyelv, a megjelenés gyakorisága szerint, külön az élő és a már megszűnt kiadványokról stb., ami nagyon sokat segít, amikor a következő szakaszban érvényesítendő fontossági sorrendet akarják megállapítani. Elvileg le lehet ülni a mikroszámítógép mellé, szinte bármilyen szempont szerint le lehet hívni a rekordokat, és javítani, módosítani lehet őket, sőt azonnal ki lehet egészíteni a rekordok leíró adatait a katalógusépítéshez szükséges adatokkal – gyakorlatilag azonban sokkal célszerűbb tetszetős munkalapokat nyomtatni, amelyeken a könyvtárosok az íróasztaluknál végezhetik el ezt a munkát.

A 2. ábrán az ISDS rekordok adaptálására szolgáló munkalap egy lehetséges változatát mutatjuk be. A vastagbetűs adatelemek az ISDS rekordokból

származnak, a kézírások helyileg megadott, új vagy módosított adatok.

A 3. ábrán látható az eredeti ISDS rekord, az adaptálás előtt kinyomtatott katalógustétel, az adaptálás után kinyomtatott katalógustétel. Ezek az ábrák további mondandóink illusztrálására is szolgálnak, javasoljuk, hogy ne ugorjanak át rajtuk.

Az ISDS rekordok adaptálása

Nem kétséges, hogy ez a fázis a mikrogépes folyóirat-katalógus kialakításának robotmunkája. A munkalapok alapján minden egyes ISDS rekordot ellenőrizni és szükség esetén javítani kell, továbbá ki kell egészíteni őket helyi adatokkal az adott könyvtárnál alkalmazott katalogizálási szabályok szerint. Biztos, hogy javítaniuk kell majd az ISDS adatelemeket. Ha egy folyóirat címe néhány hónappal korábban megváltozott, az ISDS rekord még lehet, hogy nincs aktualizálva, tehát módosítani kell a megjelenés státusa, a megjelenés utolsó éve és a folytatás címe mezőt. Biztosan találunk majd nyilvánvaló tévedéseket, helyesírási hibákat és más hiányosságokat, valamint meg kell adnunk saját lelőhely-, állományi és előfizetési adatainkat, esetleg még tárgyszavakat, megjegyzéseket stb. is.

Mindezek ellenére is nyilvánvaló előnyt jelent, hogy a gépi katalógusrekordok domináns része külső forrásból vehető át, és hogy nem kell mellékleteket készíteni, mert ezek kívánság szerint automatikusan a programmal generálhatók. Ha soha máskor, a katalogizálók a következő szakaszban biztosan értékelné fogják a fentieket, amikor is a semmiből kell teljes gépi rekordokat létrehozniuk.

Eredeti rekordok előállítás

Említettük már, hogy a gyűjtemény egyes kiadványaihoz nincsenek ISDS rekordok. Ha nem tudjuk megállapítani az időszaki kiadvány ISSN-jét (akár azért, mert nincs, akár azért, mert van ugyan, de nem szerepel a kiadványon, és más forrásokból sem lehet azonosítani), akkor kezdettől fogva tudjuk, hogy saját gépi rekordot kell létrehozniuk. Az is előfordul majd, hogy azonosítjuk az ISSN-t, mégsem lesz az ISDS-ben hozzá tartozó rekord. Ilyenkor is a mi feladatunk a rekord előállítása. Ugyanolyan munkalap használatát javasoljuk, mint az ISDS rekordok ellenőrzéséhez és javításához, de ilyenkor az úrlap természetesen üres lesz, eltekintve a mezők azonosításától, ami segíti a katalógustételek elkészítését. Magától értetődik, hogy az eredeti rekordok előállítása az ISDS rekordok adaptálásával párhuzamosan történhet.

Master file number: 00036

		End date	Country
		Start date	Frequency
Publication status			Language
Date entered/amended			
Information codes	008	^a84017^bc^c1969^d9999^egbr^fm^jeng	
CODEN	030	^a	
DDC	082	^b629.8	
Main entry heading	100	^a	
Title proper	245	^gCurrent papers on computers & control	
Parallel title	246	^w1^a	
Other title info	223	^a	
Statement of resp.....	550	^a	
	710	^a	
Edition	210	^c	
Chron. design	300	^a No. 32 (1969) -	
Publication	260	^aLondon^bINSPEC^c	
Dimension	339	^d 2.6 cm	

... NOTES ...

Variant titles	246	^w0^aCurrent papers on computers and control	
	246	^w3^aCPC. Current papers on computers & control	
Other notes	500		
Former titles	780	^w0^tCurrent papers on control	
	780	^x0374-2865^dNo. 1-31	
		^w^t	
		^x^d	
Successor titles	785	^w^t	
		^x^d	
Related titles	787	^w2^tComputer and control abstracts^x0374-2865	
Other lang. ed. of	759	^v2^t	
Has other lang. ed.....	769	^v2^t	
Subseries of	760	^v2^t	
Has subseries	762	^v2^t	
Inset/suppl. to	779	^v2^t	
Has inset/suppl.....	789	^v2^t	
ISSN, terms of avail.....	022	^a0011-3794^z0590-4080^c	
Key title	222	^w0^aCurrent papers on computers & control	

... LIBRARY SPECIFIC DATA ...

	Status	Agent	
	Method	Number	
	Location		
Subscription	800	^1MAIN^msubs^scurr^qBumpus^h No. 33 (1970)-37 (1974), 39 (1976)	
& holdings			

2. ábra Munkalap-tervezet ISDS rekordok adaptálására

Eredeti ISDS rekord

008: 840117c19699999gbrm 2p a eng
 022: ^a0011-3794^z0590-4080
 082: ^b629.8
 210: ^aCurr. pap. compt. control
 222: 0^aCurrent papers on computer & control
 246: 0^aCurrent papers on computers and control
 246: 3^aCPC. Current papers on computers & control
 260: ^aLondon^bINSPEC
 780: 0^tCurrent papers on control^x0374-2865
 787: 2^tComputer & control abstracts^x0036-8113

Katalógustétel a rekord adaptálása előtt

629.8

Current papers on computer & control

1969- . - London : INSPEC, 1969-

Monthly

Variant title(s): Current papers on computers and control;
CPC. Current papers on computers & control.

Continues: Current papers on control = ISSN 0374-2865

Related title: Computer & control abstracts = ISSN 0036-8113
ISSN 0011-3794 = Current papers on computer & control

Katalógustétel a rekord adaptálása után

629.8

Current papers on computer & control

No. 32. (Jan. 1969)- . London : INSPEC, 1969- . - 26 cm

Monthly. - Variant title(s): Current papers on computers
and control ; CPC. Current papers on computers & control.

Continues: Current papers on control = ISSN 0374-2865 (No. 1 - 31)

Related title: Computer & control abstracts = ISSN 0036-8113

MAIN No. 33(1970)-37(1974),39(1976)

ISSN 0011-3794 = Current papers on computer & control

3. ábra Eredeti rekordok és katalógustétel-tervek

Mind az adaptált, mind a saját előállítású rekordokat azonnal invertálni (indexelni) lehet, amint elkészültek, de arra is van lehetőség, hogy több rekordot egyszerre, kötegelve invertáljunk. Az invertálás révén a rekordok kereshetők, rendezhetők és nyomtathatók lesznek. Kézenfekvő, hogy a kurrensen érkező kiadványokkal kezdjük a munkát, és amikor az átvett rekordokat kijavítottuk és kiegészítettük, az ideiglenes adatbázisból a katalógus-adatbázisba átmásoljuk és invertáljuk őket. Ezzel lesz egy katalógusunk a kurrensen érkező kiadványokról, és folytathatjuk a munkát azokkal a kiadványokkal, ame-

lyekre most nem fizetünk elő, de tudjuk, hogy megjelennek, azaz aktívak.

Bár az adaptálás is és az eredeti rekordok készítése is alapvetően manuális tevékenység, hiszen a javításokat és kiegészítéseket be kell jelölni, a teljes leírásokat föl kell vinni a munkalapokra, a MICRO-ISIS megkönnyíti az adatbevitelt és a módosítást. Megjeleníti a képernyőn a nyomtatott munkalapot, a megjelenített adatok pedig könnyen törölhetők, felülírhatók, ill. új adatok beszúrhatók. A program figyelmeztet, ha numerikus adatokat akarunk bevinni tisztán alfás mezőbe (amilyen például a megje-

lenés helye), vagy ha kifejejtjük az ISSN-ből a kötőjelet. Az ilyen retrospektív konverzió időtartama nyilvánvalóan függ attól, hogy mennyire tökéletes a hagyományos katalógusunk vagy regiszterünk.

Álljunk meg egy pillanatra a tökéletes hagyományos katalógusoknál. Az önök cédulakatalógusában lehetnek a világ legjobb katalógustételei, önök lehetnek a legkövetkezetesebbek a rendszavak megválasztásában, mégis tanácstalanul állnak, amikor az "Information Retrieval and Library Automation" című folyóiratot — legjobb emlékezetük szerint — "Library Automation and Information Retrieval" címen keresik, vagy ha például arra kíváncsiak, mely angol vagy francia nyelvű informatikai tárgyú folyóiratok szüntek meg az utóbbi öt évben. Ez az, amiben a MICRO-ISIS alapú és lényege szerint online katalógusnak nincs párja.

Keresés és nyomtatás

Ha a tervezet eddigi szakaszaitól elkedvetlenedtek, most változhat a véleményük, ha látják, milyen lehetőségeik nyílnak a katalógusban való keresés, a nyomtatás és a katalógus aktualizálása terén. A gépi rekordok között hallatlanul sokféleképpen lehet keresni. Olyan hozzáférési módok vannak, amelyekre gyakorlatilag nem volt lehetőség a hagyományos nyomtatott, cédula- vagy mikrohordozójú katalógusokban, amelyekben csak a leggyakoribb keresési szempontok, így főcím, tárgyszavak, szakjelzetek szerint lehet keresni.

További magyarázat helyett hadd illusztráljam a lehetőségeket néhány példával. A fentebb említett hagyományos kereséseken kívül a következő szokatlan kérdéseket is feltehetjük, és másodperceken belül választ is kapunk rájuk — több ezer címet tartalmazó állományra vonatkozóan:

- ◆ Van-e valamink bizonyos Meckler nevű kiadótól?
- ◆ Milyen spanyol nyelvű mezőgazdasági témájú kiadványokat járattunk?
- ◆ Milyen számítógépes folyóiratok szüntek meg az utóbbi 5 évben?
- ◆ Hány kiadványunk van, amelyekre korábban előfizettünk, de már nem járattuk?
- ◆ Melyek azok a kiadványok, amelyekre jelenleg a könyvtár minden fiókja előfizet?
- ◆ Mit kapunk csereként?
- ◆ Melyek a kéthavonként megjelenő vegyészeti folyóiratok?
- ◆ Milyen angol, német, francia vagy orosz nyelvű gazdasági hetilapok járnak vagy jártak a könyvtárba?

A keresési lehetőségek csaknem ugyanolyanok, mint a nagy bibliográfiai rendszerekben. Minden Boole-művelet elvégezhető, tehát a keresőkifejezések kombinálhatók. A Boole-műveletekkel létrehozott találathalmazokat kombinálni lehet új keresőkifejezésekkel és/vagy más találathalmazokkal. A kereséseket adott mezőkre lehet korlátozni. Ezek a korlátozások a kifejezésekre és a halmazokra egyaránt alkalmazhatók, és akár a keresés megfogalmazásakor, akár a posteriori előírhatók. Szövegkörnyezeti operátorok használhatók a keresések szűkítésére, a jobbról csonkolás pedig egészen nyilvánvaló lehetőség.

A keresések eredményét többféle formában és többféle adattartalommal lehet megjeleníteni, az erre vonatkozó aktuális előírásokat mnemonikus nevekkel lehet felidézni. Ki lehet nyomtatni teljes katalógusokat, illetve téma, lelőhely, státusz, nyelv, ország vagy ezek bármilyen kombinációja által meghatározott rész-katalógusokat, a tételeket előzetesen max. 4 rendezési kulcs, pl. szakjelzet, ország, cím és dátum szerint lehet sorba rendezni. A nyomtatott jegyzékek formája és tartalma előre meghatározható, beleértve a hasábok elrendezését és az új bekezdések alkalmazását. A rekordtartalom a mutató-tételtől a teljes tételig változhat. A tételek helyes besorolása a jegyzéken biztosítható, mert a rekordokon belül elő lehet írni, hogy egy-egy adott határozott névelőt, szót vagy számot rendezéskor figyelmen kívül kell hagyni vagy helyettesíteni kell valamivel, de ennek az előírásnak a nyomtatott jegyzékben nincs nyoma. Ezek a besorolással kapcsolatos előírások teljesen a felhasználó ellenőrzése alatt állnak, így egészen függetlenek a leírások nyelvétől és a katalógizálási szabályoktól.

Igen valószínű, hogy nem fognak nyomtatott katalógusokat készíteni azok a könyvtárak, ahol rendelkezésre áll az itt javasolt mikroszámítógépes folyóirat-katalógus. Lehet persze, hogy a könyvtár szeretné átadni katalógustételeit más könyvtáraknak. Ennek egyik módja, hogy hajlékony mágneslemezeire vigye a rekordokat ISO 2709 formátumban. A lemezeket további feldolgozásra megkaphatja bármelyik könyvtár, amelyiknek van mikrogépe és megfelelő szoftverje ahhoz, hogy felhasználjon külső rekordokat katalógus-adatbázisának építésére, tökéletesítésére. Ha ez történetesen a fentebb körvonalazott MICRO-ISIS alapú katalógus, át lehet venni bele teljes rekordokat is és csak állományi adatokat is: teljes rekordokat olyan időszaki kiadványok esetében, amelyek az adott könyvtárban nincsenek meg, csak állományi adatokat pedig azokhoz az időszaki kiadványokhoz, amelyeknek a leírása megvan a fogadó könyvtár katalógusában. Ezeket az átvett rekordokat azután a fentiekben leírt módon

adaptálni kell a fogadó könyvtárban alkalmazott katalógizálási szabályok szerint. A könyvtárnak még így is szüksége lehet a katalógusnak vagy a katalógus egy részének kinyomtatására azok számára, akiknek nincs számítógépük, mindazonáltal szeretnék ismerni a könyvtár állományát vagy valamely állományrészét. Ilyenkor nagyon jól jönnek a fentebb leírt besorolási és nyomtatási lehetőségek.

A katalógus karbantartása

A katalógus karbantartása döntő fontosságú. A jegyzék formájú katalógus és különösen a COM katalógus alkalmatlan az aktualizálásra, holott nagy valószínűséggel már elkészülésük pillanatában elavultak. Egy címjegyzékből törölhetünk tételeket, módosíthatunk benne adatokat, és – nagyon korlátozottan – beleírhatunk új tételeket, de a mikrofilmlap-katalógust nem tudjuk módosítani, csak további aktualizáló lapokat rakhatunk hozzá, miáltal a katalógus kezelése kényelmetlenebb lesz. Az online katalógusba bármikor nagyon könnyen és gyorsan bevezethetők a módosítások.

A katalógus karbantartására ugyanazok az eljárások érvényesek, amelyeket már leírtunk az ISDS rekordok adaptálására vonatkozóan és a saját retrospektív adatbevitel, eredeti rekordok készítése kapcsán. Karbantartásra van szükség, valahányszor megváltoznak az időszaki kiadvány adatai, ha először kapunk, és ha lemondunk egy kiadványt, ha megtudjuk egy kiadvány korábban ismeretlen ISSN-jét, és ha rekordokat kapunk az ISDS adatbázisból olyan ISSN-ekhez, amelyekhez korábban nem volt találat. A karbantartás bármikor elvégezhető, és az adatbázisunk azonnal tükrözni fogja a változtatásokat. Elhatározhatjuk, hogy az adatbázist rendszeres időközönként karbantartjuk, és az aktualizálások után mindig kinyomtatjuk a katalógust, ha egyáltalán szükség lesz nyomtatott katalógusokra.

A programigény, a gépigény, az adatigény és a szaktudásigény

Az e fejezet címében felsorolt igényekre futólag utaltunk már az előző fejezetben is, részletezésükre itt kerül sor. Kifejezetten hangsúlyozzuk, hogy az összetevők egyike sem tökéletes, azonban valamennyi megfelel a kívánalmaknak.

A programigény

Sok úgynevezett mikroszámítógépes könyvtári programcsomag van a piacon, de csak kevés felel

meg mindazoknak az igényeknek, amelyek benne rejlenek a katalógusrekordok létrehozásának, karbantartásának vagy egyéb úton történő megjelenítésének folyamataiban. A CDS/ISIS mini-mikró változata, amelyet az UNESCO Könyvtár, Archivum és Dokumentációs (LAD) részlege fejlesztett ki, nagyon közel van az ideálshoz, ráadásul térítésmentesen áll az UNESCO-tagországok azon intézményeinek rendelkezésére, amelyek nem profitorientáltak. Erre a szoftverre hivatkozunk az egyszerűség kedvéért MICRO-ISIS néven. A MICRO-ISIS a világszerte használatos nagyszámítógépes CDS/ISIS programcsomag kistestvére (a CDS/ISIS-t szintén az UNESCO LAD fejlesztette ki).

Különös érdeklődésre tarthat számot az a CDS/ISIS alkalmazás IBM nagygépen, amelynek során időszaki kiadványokat nyilvántartó online központi katalógust fejlesztett ki a közelmúltban egy közel-keleti dokumentációs központ számára a szerző és programozó kollégája, Szűcs András [2].

A MICRO-ISIS, amely – többek között – IBM személyi számítógépeken és velük teljesen kompatibilis mikroszámítógépeken fut, nagyon hatékony program bibliográfiai információk kezelésére, és ugyanolyan vagy jobb lehetőségeket nyújt, mint a kereskedelmi forgalomban lévő több ezer dolláros könyvtári programok. Fontos tudni, hogy a MICRO-ISIS mondhatni keretprogram, amelyet a felhasználónak kell az adott alkalmazáshoz szabni, meghatározva az adatbázis szerkezetét, a bemenő és kimenő adatok tartalmát és formáját, az indexgenerálás és rendezés algoritmusát stb. Idő és hely hiányában nem bocsátkozhatunk részletekbe, ezért csak azokat a legfontosabb jellemzőket vesszük sorra, amelyek relevánsak a folyóirat-katalógusok, azaz az ilyen célú alkalmazások szempontjából, valamint a szoftver hiányosságairól teszünk említést. Részletesebb értékelést a szerzőktől a *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*-ban [3, 4], illetve a *Microcomputers for Information Management*-ben [5] található az olvasó.

A szoftver tud változó hosszúságú rekordokat kezelni, a lehetséges maximális rekordhossz 4096 karakter, ami a leghosszabb, részletes állományi adatokat tartalmazó katalógusrekordoknak is elég. A rekordban max. 1000 mező lehet, ezeket 3 jegyű szám, ún. hívójel azonosítja. A mezők, amelyek szintén változó hosszúságúak lehetnek, tovább oszthatók almezőkre. Az almezőket 2 karakter azonosítja: egy almező-elhatároló jel és egy almezőkód. A rekordokon belül a mezők ismétlődhetnek, ami lehetővé teszi a többértékű mezők, például a címváltozatok kényelmes kezelését.

A rekordokat vagy közvetlenül a mikroszámítógép billentyűzetéről lehet bevinni, vagy kötegelve,

olyan lemezeiről, amelyen ISO 2709 csereformátumba konvertált rekordok vannak, például ISDS rekordok.

Szavakat is és kifejezéseket is lehet az invertált fájlban szerepeltetni, azaz keresési ismérvként kijelölni. A felhasználó eldöntheti például, hogy a kulcs cím egésze vagy külön-külön minden egyes szava szerint lehessen keresni, tehát invertálhatja a teljes címet vagy az egyes szavakat, de választhatja egyszerre mind a két lehetőséget is. Az összetett tárgyszavak szintén egy egységként és szavanként is lehetnek ismérvek. Elő lehet írni, hogy az invertálás a mezőknek csak az első vagy az összes előfordulását vegye figyelembe. A kitűnő keresési és nyomtatási lehetőségeket már részletesen leírtuk.

A szoftvernek vannak fogyatékosai is. Hiányzik néhány lehetőség, amire szükség volna a tökéletes folyóirat-katalogizáláshoz, de a következő új változatokban ezek is valószínűleg megvalósulnak. A kívánatos fejlesztések közé tartozik:

- ◆ átfogó érvényű változtatási lehetőség, amellyel például az ISDS rekordokban minden "ukn" országkódot "gbr" kódra lehetne konvertálni, ahol közvetkezettlenül fordulnak elő;
- ◆ feltételes nyomtatási utasítások a rekordon belüli szemantikai következetlenségek ellenőrzése, és ilyen következetlenségek esetén üzenet nyomtatására, pl. az élőként feltüntetett kiadvány rekordjában a megjelenés utolsó évének mezőjében csak 9999 érték szerepelhet;
- ◆ az adatok ellenőrzése a megfelelő authority fájljal való egybevetés alapján, pl. a kulcs cím szavainak rövidítése, a tárgyszavak, a szakjelzetek stb. esetén;
- ◆ aritmetikai logikai műveletek numerikus mezőkön és szabad szöveges keresés a nem invertált mezőkben;
- ◆ a kódértékek szöveges megfelelőit tartalmazó táblák használata, pl. a megjelenés gyakoriságának kódja a rekordban "m", de az outputban ehelyett a "monthly", ill. "havonként" szöveget lehetne kinyomtatni;
- ◆ egyszerre többféle almező ismétlődésének megengedése, pl. a megjelenési adatok között több megjelenési hely és több kiadó megfelelő kezelésére;
- ◆ utalók készítése pl. a párhuzamos címről a főcímre.

E lehetőségek legtöbbje rendelkezésre áll a nagygepes változatban, így jó esélye van, hogy mihamarabb megjelenjen a mini-mikró változatban is. Addig is ki lehet elégíteni a legtöbb kívánalmat külön programok írásával, ezek a programok elvégzik a bejövő rekordok előfeldolgozását a MICRO-ISIS számára.

A gépigény

A MICRO-ISIS — többek között — IBM PC-ken futtat, ami jó hír, hiszen az IBM a de facto ipari szabvány. Az IBM mikrók és velük teljesen kompatibilis társaik könnyen beszerezhetők, szervizelésük megoldott, működésükhöz semmiféle különleges környezet nem szükséges.

Az igényelt minimális konfiguráció a következő:
IBM PC/XT

512 kbájt RAM

10 Mbájt Winchester-meghajtó

360 kbájt 5,25 hüvelykes floppy meghajtó

monokróm monitor és billentyűzet

mátrixnyomtató generálható (a felhasználó által definiálható) karakterkészlettel

Ezt a konfigurációt a jelen írás születésekor 3000 \$, ill. 300 000 Ft alatti áron lehet beszerezni, és ez az ár biztosan csökkenni fog. Ez a konfiguráció mintegy 5–8000 katalógusrekord és a hozzájuk tartozó indexfájlok kezelésére alkalmas. A tárolható rekordok tényleges száma függ a választott leírási szinttől, az állományi adatok részletességétől és a hozzáférési pontok számától, azaz attól, hogy hány adatelem szerint lehet keresni. Az ISDS rekordok átlagos hossza 350 karakter, de ez a hossz megduplázódhat, miután a rekordot kiegészítettük tárgyszavakkal, számozási és keltezési adatokkal, a leőhelyre, az állományra és az előfizetésre vonatkozó információkkal. Rekordonként 100–130%-kal nőhet a tárigény, ha invertáljuk a címek minden szavát (a kulcs címekben, a jelenlegi, korábbi és későbbi főcímekben, a párhuzamos címekben), a szakjelzeteket, tárgyszavakat, a nyelv, ország, gyakoriság, státus, első és utolsó megjelenési év, leőhely, előfizetés és ISSN adatokat. A lemezkapacitás könnyen bővíthető mondjuk egy 30 Mbájtos kemény lemezzel, ami megnégyszerezzi a kapacitást mintegy 500 \$ vagy 150 000 Ft további ráfordítás fejében. Ilyen konfiguráción a válaszdő még többszemponú keresés esetén sem több néhány másodpercnél. Nagyon feljövőben vannak a 20 Mbájtos cserélhető kemény lemezek, valamint a CD ROM-ok, a digitális kompakt lemezek is, amelyeket a felhasználó csak leolvasni tud, de nem írhat rájuk. Ez utóbbiak azt a lehetőséget hordozzák, hogy a teljes ISDS adatbázist megkapjuk, megkeressük és írható lemezeire átmásoljuk a rekordokat, ahol azután javíthatók és kiegészíthetők. Egy korlátozást figyelembe kell vennünk a speciális karakterekkel kapcsolatban. A latin alapbécén kívül néhány diakritikus jellel ellátott karakter is megjeleníthető a monitoron, és ezzel a francia, német, olasz, spanyol, holland, portugál és a skandináv nyelvű katalógusrekordok követelményeit nagyjából ki lehet elégíteni. Az egyéb latin betűs

nyelveken leírandó időszaki kiadványokkal kapcsolatban problémák merülhetnek föl, mert néhány szükséges speciális karakter nem áll rendelkezésre az IBM PC standard karakterkészletében.

A magyar nyelvben különbség van például az ő és ö betű között. Az utóbbi szerepel az IBM képernyő-karakterkészletében, és billentyűkombinációval előállítható. Nos, vagy kompromisszumot kötünk és elfogadjuk a rövid ő betűt a hosszú helyett (vállalva a művelt olvasók részéről várható bírálatot, sőt nemkívánatos vulgáris nyelvi alakok megjelenését is), vagy beszerzünk 100–150 dollárért vagy néhány ezer Ft-ért egy saját igényeinknek megfelelően tervezett karaktergenerátort.

Hadd emlékeztessünk rá, hogy még a kompromisszumos megoldás is sokkal jobb annál, amivel korábban meg kellett elégednünk az IBM nagygéphez kapcsolt, mindenütt nagyon elterjedt IBM 3278-as terminálon, amely csak a latin alapbetűket tudja megjeleníteni. Ez elfogadható az olasz és spanyol nyelv esetén, ezekben az ékezetek nem annyira fontosak, mint a magyarban vagy a törökben, ahol az ékezetes és ékezet nélküli szavaknak teljesen más a jelentésük (pl. koszorú – köszörű).

A generálható karakterkészletű nyomtatók kevesebb gondot okoznak, mert a különleges karaktereket megtervezhetjük pontmátrixonként, kódot rendelhetünk hozzájuk, és a rekordban a megfelelő kódot használva kinyomtathatjuk őket. Egy másik lehetőség: a nyomtatót utasíthatjuk, hogy lépjen vissza egy karakterrel, és az előírt ékezetet nyomtassa az előző karakter tetejére. Készüljünk fel azonban, hogy ezeket a karaktereket aligha érdemes benevezni tipográfiai szépségdíjra, mert az ékezet nélküli karakterekkel azonos méretűvé kell összepréselni őket.

Mindent összevetve, a standard hardver nagyon sok könyvtár számára megfelel, de hozzá is lehet alakítani a felhasználó helyi igényeihez, aránylag könnyen és nem drágán.

A szükséges adatok

Több folyóirat-adatbázis létezik, olyan géppel olvasható folyóirat-katalógusok, ahonnan le lehet kérni rekordokat a mikrogépes folyóirat-katalógus előállítására céljából. Ilyenek a USMARC-S, UKMARC, CONSER, ULRICH, hogy egy néhányat megnevezzünk. A javasolt tervezet mégis több okból az ISDS adatbázison alapul.

Az ISDS megkülönböztetett figyelmet érdemel az időszaki kiadványok adatbázisai között. Ez a legnagyobb gyűjtemény géppel olvasható folyóirat-rekordokból, most már közel van a 300 ezer rekord-

hoz. A rekordok általában azoknak az országoknak a nemzeti könyvtáraiból jönnek, ahonnan az időszaki kiadványok származnak, így autentikus leírásokat várhatunk (bár e reményünk néha hiúnak bizonyul). Az adatbázis nagyon sok ország időszaki kiadványait öleli föl mindenféle szakterületről. A nemzeti központok rendkívül kiterjedt hálózata jött létre, földrajzi és politikai korlátozások nélkül. A Nemzetközi Központ hosszú ideje együttműködik a nemzeti központokkal, fogadja az időszaki kiadványokat leíró rekordokat, és mikrofilmlapon, valamint mágnesszalagon terjeszti a kiadványok akkumulálódó regiszterét a könyvtárak számára szerte a világon. Bár a nemzeti központok számára ingyenes a mágnesszalag-szolgáltatás, használatuk eddig korlátozott volt azok miatt a korábban tárgyalt igények miatt, amelyek velejárói a szalagok nyomtatott vagy mikroformátumú katalógusokká és regiszterekké való feldolgozásának, az online adatbázisokról nem is beszélve. A technika fejlődése most lehetővé teszi, hogy az ISDS adatállomány felhasználóinak köre radikálisan bővüljön a nemzeti ISDS központokkal, rajtuk keresztül az egyes könyvtárakkal, és olyan országok könyvtáraival is, amelyek még nem csatlakoztak az ISDS-hez, mivel a termékek minden érdeklődőnek és érdekeltnak rendelkezésére állnak.

Az ISDS adatbázist hasznosító könyvtárak száma megugorhatna, ha szelektív rekordszolgáltatásra kerülne sor hajlékony mágneslemezen, ami ugyanolyan hordozónak felel meg a mikrogépek számára, amilyen a mágnesszalag a nagy- és minigépekhez. A mágnesszalagos bibliográfiai adatsere szabványos formátuma ugyanolyan jól alkalmazható hajlékony mágneslemezekre is. A tipikus hajlékony lemezen 1000 ISDS rekord fér el, de a lemez kapacitása folyamatosan nő, és az IBM PC/AT hajlékonylemez-meghajtójába illő lemez csaknem 4000 ISDS rekordot tartalmazhat. Nemzeti könyvtárak számára, amelyek több száz könyvtár állományát, 100 ezer vagy még több időszaki kiadvány adatait tartalmazó központi katalógust akarnak készíteni, a gépesítés még mindig mágnesszalagos szolgáltatást és nagy számítógépeket jelent. De ezekben az országokban a szalagról-lemezre konverziót főlvállalhatnák a nemzeti könyvtárak, amelyek maguk szolgáltatathatnák floppyn akár az eredeti, akár a javított és kiegészített ISDS rekordokat, lehetővé téve a – mondjuk – max. 30 ezer címmel rendelkező könyvtárak számára saját mikroszámítógépes katalógusuk felépítését. És ne felejtjük el, hogy sok ország van, ahol az összes könyvtárban együttvéve nincs 30 ezernél több különböző időszaki kiadvány. Ilyenkor a teljes nemzeti online folyóirat-katalógus megvalósítható mikroszámítógépen.

Igen, a CD ROM. Mindenki erről beszél. Majdnem 600 Mb-át kapacitás, ráfér az egész ISDS adatbázis a rekordok minden lehetséges adatelemének inverz fájljával együtt. Egyetlen helyes kis kompakt lemezen. Így igaz. De ugyanennyire igaz az is, hogy a lemezen használandó fájlformátum még nincs szabványosítva, és nincs még elég sok felhasználó a teljes ISDS adatbázis kompakt lemezen való fogadására (1000 példánynál kevesebbet ma nem gazdaságos előállítani). Ebben az évben az ISDS adatbázis tetemes adatmennyiséggel bővül, és igen sok javításra kerül sor. Várjunk egy évet, és lássuk, hogy az árak csökkennek (a Library Corporation of Washington D. C. éppen most jelentett be egy CD ROM lejátszót hihetetlenül hangzó 690 dolláros áron!), a fájlformátumot szabványosítják (Európában és az Egyesült Államokban egyaránt dolgoznak rajta bizottságok), a PC-DOS operációs rendszer közvetlenül tudja kezelni a CD ROM fájlokat (új verzióról szállonganak hírek), az ISDS adatbázis pedig konszolidálódik az ez év tavaszán született néhány új megállapodás és értelmezés nyomán. A CD ROM terjesztését akkor újra fontolóra lehet venni, és valószínűleg igent mondunk majd rá.

Végeredményben tehát az ISDS jó forrás folyóirat-katalógusok felállításához. Megtakarítja az adatok retrospektív gépreviteléhez egyébként szükséges iszonyatosan sok időt azáltal, hogy csaknem 300 ezer időszaki kiadvány bibliográfiai leírásával készen nyújtja egy gépi folyóirat-katalógus gerincét. Igaz, hogy az adatbázis nem tökéletes. A diakritikus jelek használata nem következetes, a korábbi és későbbi címekre való utalások esetenként hiányosak, egyes leírások nem naprakészek. Az én legkomolyabb panaszom az ISDS rekordokkal kapcsolatban az, hogy nem tartalmaznak számozási és keltezési adatokat, holott ezeket a legmegbízhatóbban annak az országnak a nemzeti központja állapíthatta volna meg, ahol a kiadvány első száma megjelent, és ez nemcsak kötelező adatcsoport, hanem nagyon fontos is (szemben az időszaki kiadvány méretével, ami szintén kötelező, szintén nem szerepel az ISDS rekordokban, de sokkal kevésbé fontos). Akiknek időszaki kiadványok hiteles számozási és keltezési adatait kell összegyűjteniük, egy ilyen mező kedvéért boldogan lemondanának "a leírt kiadványt referáló és indexelő kiadványok" mezőről, ami szerepel is az ISDS rekordok többségében.

A szükséges szaktudás

A könyvtárgépesítéshez nemcsak hardver, szoftver és adatok kellene, hanem olyan számítógépes és könyvtári szakemberek is, akik rendelkeznek a

szükséges ismeretekkel ahhoz, hogy a fenti komponenseket hasznosítva gépesített könyvtári rendszereket tervezzenek és specifikáljanak, majd megvalósítsák és működtessék őket.

Nagyszámítógépes online folyóirat-katalógus megvalósítása még mindig igen széles körű ismereteket kíván a hardverről, az operációs rendszerről, a fájlkezelésről, a telekommunikációs szoftverről, az alkalmazói programról és természetesen magáról az alkalmazásról, következésképpen több szakember együttműködését igényli.

A SZEMÉLYI számítástechnika fejlődése nyomán egyre gyakoribbak az olyan alkalmazói programok, amelyeknek a használatához csak józan észre és intelligenciára van szükség. Tipikusan ilyenek a szövegfeldolgozó programok: a felhasználó beállítja a tördelés és a lapszámozás paramétereit, aztán viheti is be a szöveget.

Az adatbázis-kezelő és információkereső programokhoz még a mikroszámítógépeken is kellene bizonyos számítógépes alapismeretek, és ez alól a MICRO-ISIS sem kivétel. Mint fentebb említettük, a MICRO-ISIS voltaképpen generál különféle alkalmazási programokat, más szóval a rendszert a felhasználónak kell az adott feladatra szabnia, ami azt jelenti, hogy meg kell határoznia a rekordok szerkezetét és tartalmát, a képernyőn és nyomtatásban alkalmazandó formátumokat, az indexelési és rendezési módszereket, mégpedig a programnyelvekhez hasonló nyelven. Ez elbátortalaníthatja azokat, akiknek nincs valamelyes számítógépes jártasságuk. A MICRO-ISIS szoftvernek és ISDS rész-adatbázisoknak a terjesztésénél sokkal hatékonyabb lehetne egy olyan szoftvercsomag kifejlesztése, amely kifejezetten arra szolgál, hogy az ISDS rekordokból folyóirat-katalógusok készüljenek mondjuk az AACR2 szerint, és amelyhez az eljárásokat és konvenciókat ismertető kézikönyv tartozik. A rendszerbe beépülne a létrehozásához szükséges ismeretanyag legnagyobb része, a felhasználónak érzékelnie sem kell ennek a tudásanyagának a létezését, csak minimális segítségre volna szüksége egy "számítógépes" részéről, hogy megtanulja a billentyűzet használatát, a floppy behelyezését, a programok hívását.

Kétségtelen, hogy ez a megoldás kissé korlátozná az alapszoftver eredendő rugalmasságát, hiszen a különféle lehetőségek között nagyrészt előre szelektálna, a formátumokat és a szerkezeteket előre meghatározná, viszont mindezt az általánosan elfogadott és preferált konvenciók szerint tenné, remélhetőleg sok felhasználó meglegedésére.

Azoknak az időszaki kiadványokkal foglalkozó könyvtárosoknak, akik történetesen számítógépes szakemberek is, még mindig megvolna a lehetőségük saját MICRO-ISIS verzió generálására, vagy ír-

hatnak saját programokat mikrogépes folyóirat-katalógusok kezelésére. De hát ők a szakmának valószínűleg kicsinyke hányadát képviselik – egyelőre.

Következtetések, ajánlások

A javasolt forgatókönyv az egészen közeli jövőben új távlatokat nyithat az időszaki kiadványokkal foglalkozó könyvtárosok számára. Ugrásszerűen növelheti az elmúlt években oly sok erőfeszítéssel létrehozott ISDS gépi rekordok felhasználóinak a számát. Gépesítésre ösztönözheti azokat a könyvtárosokat, akik nem engedhették meg maguknak a gépi ISDS rekordok fogadásával ez idáig együtt járó költségeket. Megoldást jelenthet azoknak, akiknek van vagy lehetne hozzáférése IBM (vagy teljesen kompatibilis) mikroszámítógépekhez, de nem tudták, hogy milyen szoftvert használjanak, vagy akiket visszatartott a gépesítéstől az a hiedelem, hogy a gépi rekordokat csak a nagy- vagy miniszámítógépes felhasználók vehetik igénybe.

A nemzetközi szervezetek és néhány nemzeti könyvtár sokat tettek már a könyvtárgépesítés előrelendítésére. Úgy gondolom, hogy érdemes volna megindítani egy projektet a jelen forgatókönyvben mondottak további tanulmányozására és ellenőrzésére. (Hasonló projektet időközben az Országos Széchényi Könyvtár leendő, ugyancsak ISDS-alapú Nemzeti Periodika Adatbázisára építve is előterjesztettük közösen az OTKA-pályázaton, de nem fogadták el.) A projekt a következő szakaszból állna:

1. Megfelelő MICRO-ISIS-változat generálása és kiegészítő programok készítése az ISDS rekordok fogadására, ellenőrzésére, konvertálására, javítására és kiegészítésére, valamint eredeti rekordok készítésére mikrogépes folyóirat-katalógus előállítására céljából valamely adott katalógizálási szabályzat, pl. az AACR2 szerint.
2. Kézikönyv és menüvezérlésű kulcsrakész szoftvercsomag készítése, amelyek birtokában a minimális mikroszámítógépes ismeretekkel rendel-

kező könyvtárosok végre tudnák hajtani a forgatókönyvben leírt lépéseket.

3. A kézikönyv és a szoftver tesztelése néhány kijelölt könyvtár részéről használhatóság és egyéb szempontok szerint.
4. A kézikönyv és a szoftver véglegesítése a tesztelés eredménye alapján.
5. A kézikönyv és a szoftver bemutatása az ISDS közgyűlésén a nemzeti ISDS központok képviselői számára, használatuk propagálása folyóiratokban és konferenciákon.

A megfelelő emberi és anyagi erőforrások birtokában a projekt két év alatt megvalósítható volna, az ISDS rekordok tömeges terjesztését eredményezhetné, és az időszaki kiadványok katalógizálásának gépesítéséhez vezethetne sok kevésbé gazdag országban szerte a világon.

A szerző szeretné kifejezni köszönetét és elismerését *Szücs Andrásnak* a tervezet megvalósítása során nyújtott kiemelkedő programozói segítségéért.

Szíves támogatásukért köszönet illeti az Országos Széchényi Könyvtárban működő *ISDS Magyar Nemzeti Központot* és a könyvtár *Fejlesztési csoportját* is.

*

Irodalom

- [1] Reference manual for machine-readable bibliographic descriptions. 2nd rev. ed. / Unisist International Centre for Bibliographic Descriptions (UNIBID). — Paris: Unesco, 1981. — V, 341 p.
- [2] JACSÓ P.—SZÜCS A.: Computerising information services in Iraq. = Information Development, 2. köt. 2. sz. 1986. p. 85–92.
- [3] JACSÓ P.: A MICRO-ISIS alkalmazási lehetőségei a hazai könyvtárakban. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 33. köt. 5–6–7. sz. 1986. p. 262–267.
- [4] SZÜCS A.—VARGA S.: Online könyvkatalógus a MICRO-ISIS segítségével. Alkalmazási példa. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 33. köt. 5–6–7. sz. 1986. p. 268–280.
- [5] JACSÓ P.: Micro-CDS/ISIS: A bibliographic information management software from UNESCO. = Microcomputers for Information Management, 3. köt. 3. sz. 1986. p. 173–198.

Fordította: Szöllősy Éva

JACSÓ Péter: Mikroszámítógépes folyóirat-katalógus ISDS rekordokból

Mindeddig a kevésbé fejlett országok időszaki kiadványokkal foglalkozó könyvtárosai, de a fejlett ipari országok kis könyvtáraiban dolgozó kollégák is leginkább csak szemlélői voltak a könyvtárgépesítés terén zajló eseményeknek, ami a gépesítés anyagi és infrastrukturális hatásainak tulajdonítható. A helyzet most radikálisan változhat, mert ma már megfelelő és megfizethető árú gépek, programok és adatállományok állnak rendelkezésre. E tényezőket a kihasználásukra vonatkozó ismeretekkel együtt lehet jól kamatoztatni. Ilyen ismereteket nyújt a szerző egy tervezet körvonalazásával, amelynek célja online folyóirat-katalógusok készítése IBM PC/XT-n, ISDS rekordokból, egy UNESCO-fejlesztésű, bibliográfiai információkat tároló és kereső program célra szabott változatának használatával. Elemzi a javasolt terv egyes szakaszait és a rendszer összetevőit. Végkövetkeztetésképpen egy kutatási-fejlesztési projektet javasol célra szabott szoftver és felhasználói kézikönyv készítésére, amelyek segítségével a 30 ezer tételnél nem nagyobb állományú könyvtárak létrehozhatják mikrogépes folyóirat-katalógusaikat.

* * *

ЯЧО, П.: Каталог журналов на микро-ЭВМ с использованием записей ISDS

До настоящего времени библиотекари, занимающиеся сериальными изданиями в менее развитых странах, а также библиотекари небольших библиотек в развитых промышленных странах были скорее наблюдателями событий, происходящих в области автоматизации библиотек, что объяснялось материальными и инфраструктуральными сторонами автоматизации. Положение в настоящее время может радикально изменяться, так как появились подходящие и по качеству и по стоимости вычислительные машины, программы и базы данных, и сведения по их использованию. Такие сведения предлагаются автором, рассматривающим один проект, цель которого — составление каталога сериальных изданий, достигнутого в диалоговом режиме, на микро-ЭВМ типа IBM PC/XT с использованием записей ISDS с помощью варианта программы, разработанной ЮНЕСКО для хранения и поиска информации. Автор анализирует от-

JACSÓ, P.: Scenario for microcomputer-based serials cataloging from ISDS records

Serials librarians in the less developed countries but also in small libraries of the industrialized countries have been mostly spectators so far in the library automation arena due to the financial and infrastructural implications of computerization. Now this can change dramatically by the availability of adequate and affordable hardware, software and dataware. To these components the author adds some knoware by outlining a scenario for implementing online serials catalogs on an IBM PC/XT from ISDS records using a customized version of a bibliographic information storage and retrieval program developed by UNESCO. The stages of the proposed scenario are discussed and the components are reviewed. The paper concludes with recommendations for a research and development project which would result in a kit of customized software and user guide to implement microcomputer based serials catalogs by libraries with a maximum collection of 30,000 records.

* * *

JACSÓ, P.: Mikrorechner-Zeitschriftenkatalog aus ISDS Rekorde

Bis jetzt waren diejenige Bibliothekare der weniger entwickelten Länder, die sich mit periodischen Zeitschriften beschäftigen, aber auch die in den kleinen Bibliotheken der entwickelten Industrieländer arbeitenden Kollegen meistens nur Zuschauer der Geschehnisse der Bibliothekautomatisierung. Das ist den materiellen und infrastrukturellen Auswirkungen der Automatisierung anzurechnen. Die Situation kann sich jetzt radikal ändern, denn heute stehen schon entsprechende Maschinen, Programme und Datenbestände zu bezahlbarem Preis zur Verfügung. Aus diesen Faktoren kann man zusammen mit den Kenntnissen ihrer Ausnützung viele Nutzen ziehen. Der Verfasser bietet solche Kenntnisse mit der Skizzierung eines Entwurfes, dessen Zweck die Fertigung von On-Line-Zeitschriftenkataloge mit IBM PC/XT aus ISDS-Rekorden, mit der Verwendung der für dieses Ziel geeigneten Variante eines vom UNESCO entwickelten, bibliographische Informationen speichernden und forschenden Programms ist. Er analysiert die

дельные этапы предлагаемого проекта и составные части системы. В заключение, предлагается проект для изготовления специальных программ и соответствующего руководства с целью составления каталога сериальных изданий на микро-ЭВМ в библиотеках, насчитывающих фонд не более, чем в 30 тысяч единиц.

einzelnen Etappen des empfohlenen Entwurfes und die Komponenten des Systems. Als Schlussfolgerung schlägt er einen Forschungs- und Entwicklungsprojekt zur Fertigung solcher für den Zweck geeigneten Software- und Anwendershandbücher vor, mit deren Hilfe die Bibliotheken, deren Bestand nicht grösser als 30 000 Posten ist, ihre Mikrorechner-Zeitschriftenkataloge zustande bringen können.

Online könyvtárközi kölcsönzés a Kongressusi Könyvtárban

A Library of Congress (LC) online fogadja az OCLC bármely tagkönyvtárának könyvtárközi kölcsönzésre vonatkozó kérését. Az új szolgáltatás bevezetését 1986 utolsó negyedében egy sikeres kísérlet előzte meg, amelyben az OCLC-tagok közül az AMIGOS Bibliographic Council könyvtárai, valamint a Bibliothèque National (Párizs) és a British Library Document Supply Centre (Boston Spa) vett részt. A kísérlet során az LC napi kölcsönzési rutinjába integrálja az elektronikus úton érkező könyvtárközi kölcsönzési kéréseket. Bár a kérések száma nőtt, ez nem okozott komoly nehézségeket a munkafolyamatban. Ezért az online-kérés lehetőségét a tervezettnél hónapokkal előbb nyitották meg az OCLC valamennyi tagja előtt.

Az LC online fogadja a Research Libraries Group tagkönyvtárainak kéréseit az RLIN-en keresztül, valamint korlátozott számú amerikai és külföldi könyvtár kéréseit az ALANET és az ONTYME elektronikus postázási rendszeren keresztül. Az LC — mint az utolsó mentsvár szerepét betöltő könyvtár — elvárja a kérő könyvtártól, hogy csak a helyi és regionális forrásoktól kapott negatív válaszok után forduljanak hozzá.

Az állomány java része kikölcsönözhető, kivéve az újságokat (rövid cikkek másolatait ingyen készítik el), a genealógiai és helytörténeti anyagokat, továbbá a kereskedelmi forrásokból minden valószínűség szerint beszerezhető, valamint az 1801 előtt megjelent kiadványokat.

Az online küldött kéréseket el kell látni az LC raktári jelzetével, vagy az LC katalóguscédulájának számával, vagy az ISBN-nel, ill. ISSN-nel.

/Advanced Technology Libraries, 16. köt. 2. sz. 1987. p. 3–4./

(Papp István)